

Popularnonaukowe streszczenie projektu

W V i VI wieku, świat chrześcijański rozdzierały spory o natury Chrystusa. To przede wszystkim w wyniku tych sporów dokonał się podział Wschodniego Cesarstwa, które utraciło Syrię i Egipt. Podczas gdy powolny rozpad Imperium tworzył przestrzeń dla nowego ruchu religijnego, zwanego Islamem, który wiek później rozpoczął swoją ekspansję i podbój chrześcijańskiego Wschodu, grupa teologów pracowała nad doktryną, którą cesarz Justynian posłużył się dla zjednoczenia pozostałych części Imperium i która do dziś pozostaje podstawą chrystologii w kościołach prawosławnych, kościele katolickim i protestantyzmie. W przeciwieństwie do swoich poprzedników teologów ci, których nazywamy dziś „neochalcedończykami,” zaliczając do nich m.in. Jana Gramatyka, Leontiusza z Bizancjum, Leontiusza z Jerozolimy i Jana Maksentiusza, podjęła się trudu samodzielnego wypracowania rozwiązań filozoficznych.

Sposób, w jaki chrześcijanie postrzegali świat, różnił się zdecydowanie od obrazu, jaki budowały starożytne systemy filozoficzne. Chrześcijanie kładli nacisk na jednostkowość ludzkiego bytowania, na zdolność ludzkiej woli do samostanowienia i uważali, że ludzka natura obejmuje składniki duchowe oraz cielesne. Nie mogli objaśniać istnienia i losów poszczególnych ludzi jedynie jako uszczegółowień praw i reguł natury ogólnej, którym taki a nie inny kształt nadał przypadek działający w granicach wyznaczonych przez platońskie idee, arystotelesowskie formy, bądź stoickiego Boga. Neochalcedończycy, szukając filozoficznych narzędzi wypowiedzenia tej wizji i zarazem próbując uniknąć problemów, do jakich doprowadziło bezkrytyczne przyjęcie pomysłów platońskich, neoplatońskich i arystotelesowskich przez miafizytów i nestorian, nie tylko zaproponowali własne rozwiązania filozoficzne, ale także stworzyli nowy sposób uprawiania filozofii.

Badania przeprowadzone dotychczas przez zespół składający projekt „Neochalcedoński paradygmat filozoficzny” (NPF) wskazują, że wyjątkowość tego paradygmatu polega na tym, iż proponuje on jasny opis rzeczywistości, sformułowany w precyzyjnym języku i za pomocą logicznie ścisłej i poprawnej argumentacji, zarazem nie postulując istnienia bytów bądź struktur niedostępnych bezpośrednio doświadczeniu. Chociaż neochalcedończycy zapożyczyli liczne pojęcia z filozofii późnej starożytności, koncepcje, które za ich pomocą tworzyli, zostały poddane przekształceniom i ponownie zdefiniowane w taki sposób, że można mówić o specyficznym neochalcedońskiej siatce pojęciowej. Podejście neochalcedończyków zostało ostatecznie sformalizowane i spopularyzowane przez ich następcę, Jana z Damaszku, którego *Rozdziały filozoficzne* stanowiły podstawę wykształcenia filozoficznego przez cały okres średniowiecza. NPF przyczynił się zatem w sposób znaczący do ukształtowania się scholastyki. Mimo to badacze myśli starożytnej i średniowiecznej do tej pory nie poświęcili należytej mu uwagi ani jako fenomenowi historycznemu wyznaczającemu moment przejściowy między tymi dwiema epokami, ani jako specyficznemu chrześcijańskiej propozycji filozoficznej. NPF różnił się w sposób istotny od sposobu uprawiania filozofii przez łacińskich myślicieli średniowiecznych. Neochalcedończycy wchodzili w krytyczną dyskusję ze znacznie szerszym zbiorem starożytnych inspiracji filozoficznych. Nie widzieli w tych inspiracjach niepodważalnych autorytetów, których rozwiązania można poprawiać i udoskonalać, ale z których solidnym warsztatem koncepcji i pojęć nie jest w stanie rywalizować żadna propozycja chrześcijańska.

Zespół składający niniejszy projekt podjął już wcześniej badania nad neoplatońskim rozumieniem bytu indywidualnego. Celem obecnego projektu jest odzyskanie paradygmatu uprawiania filozofii, który stworzyli neochalcedończycy, tj. (1) zdefiniowanie, metod, zasad, założeń i celów ich filozofii, (2) sprawdzenie, czy powrót do owych zasad byłby w stanie ożywić dyskusję współczesnej filozofii chrześcijańskiej. Z jednej strony zatem zespół planuje pogłębić wiedzę na temat filozofii neochalcedońskiej poprzez zbadanie jej dzieł za pomocą narzędzi właściwych naukom historycznym, historii filozofii i historii teologii, z drugiej zaś pragnie przeanalizować potencjał filozoficznego wyjaśniania rzeczywistości zawarty w myśli neochalcedońskiej poprzez próbę ujęcia za pomocą owego paradygmatu szeregu kwestii filozoficznych.

Dzięki temu stanie się możliwe rozważenie NPF jako ewentualnego wspólnego punktu odniesienia dla chrześcijan należących do różnych tradycji. Paradygmat ten może apelować do wrażliwości protestanckiej przez to, że podkreśla on niemożliwość utożsamienia wiary i filozoficznego wyjaśniania świata, a do wrażliwości prawosławnej przez to, że jego pojęcia, ukształtowane dla rozwiązania sporów na temat wielości natur w Chrystusie, są w stanie oddać wspólnotowy i eklezjalny wymiar rzeczywistości, istotny dla współczesnych myślicieli prawosławnych. Paradygmat ów jest zarazem ważnym historycznym źródłem zachodniej scholastyki.

Przedstawienie tego paradygmatu między narodowej społeczności badaczy i myślicieli chrześcijańskich stanowi jeden z celów międzynarodowej współpracy proponowanej w niniejszym projekcie. Badania będą prowadzone przez międzynarodowy zespół, którego członkami są jedni z nielicznych w chwili obecnej na świecie specjalistów zajmujących się myślą neochalcedońską. Współpraca polskiego zespołu badawczego z grupą z Sophia Institute w Nowym Jorku, którego pracami kieruje uznany historyk myśli wczesnego chrześcijaństwa, John A. McGuckin, umożliwi ukończenie prac przewidzianych w projekcie oraz ułatwi opublikowanie wyników projektu w światowej rangi wydawnictwach.